

Napoleon I. Bonaparte: unutarnja politika i reforme

Lesničar, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:959826>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

IVANA LESNIČAR
NAPOLEON I. BONAPARTE: UNUTARNJA POLITIKA I REFORME
ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest

Ivana Lesničar JMBAG: 0009083054
Napoleon I. Bonaparte: unutarnja politika i reforme
ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij povijesti
Mentorica: doc. dr. sc. Dubravka Božić Bogović

Rijeka, 2022.

IZJAVA O AUTORSTVU ZAVRŠNOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisao/la rad pod *naslovom Napoleon I. Bonaparte: unutarnja politika i reforme* te da sam njegov autor/ica.

Svi dijelovi rada, nalazi i ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežnim izvorima, literaturi i drugom) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedene u popisu literature.

Ime i prezime studenta/ice: Ivana Lesničar

Vlastoručni potpis: _____

Datum:

SAŽETAK

Francuska se u doba Direktorija suočavala s brojnim problemima koji su doveli zemlju do političke nestabilnosti. Zemlji je bila potrebna revizija ustava koju Direktorij nije mogao provesti te se stoga pojavila potreba za promjenom vlasti. U jeku sukoba Direktorija i neojakobinaca, Napoleon Bonaparte se vratio iz vojnih pohoda u Francusku te iskoristivši nestabilnost 9. studenog 1799. godine izveo državni udar. Vlast je bila povjerena tročlanom konzularnom povjerenstvu koje je imalo izvršnu vlast i koje je uskoro donijelo novi Ustav. Ustavom je Francuska i dalje ostala republika, ali u obliku konzulata. Iako je uspostavljeno opće pravo glasa, ono nije bilo djelotvorno s obzirom da nisu postojali slobodni izbori te je i dalje potvrđena prevlast najuglednijih ljudi. Neizravnim izborima su se birali uglednici na razini općina, departmana i države. Ustavom je zakonodavna vlast bila podijeljena na Tribunat, Zakonodavno tijelo i Senat, ali se radilo o pseudodemokratskim savjetodavnim tijelima koja nisu imala vrhovne ovlasti već je sva vlast bila koncentrirana u rukama Napoleona. Napoleon je 1802. godine dobio status doživotnog konzula, a 1804. godine mu Senat izglasava titulu francuskog cara. Za vrijeme Napoleonove vlasti su se dogodile promjene i u religijskoj domeni kada je 1801. godine sklopljen konkordat s papom kojim su klerici postali samo državni službenici koji su morali prisegnuti lojalnost novoj vladi čime je Crkva u potpunosti bila podređena državi. Nadalje, za vrijeme Napoleona su provedene značajne ekonomske reforme. Reformiran je porezni sustav, utemeljene su prve kreditne institucije, donesen je Trgovački zakonik, osnovano je Ministarstvo proizvodnje i trgovine kao i gospodarske komore, ukinute su unutarnje carine, a zakoni su bili ujednačeni. Također, provedene su i zakonodavne reforme, a najznačajnija je bila donošenje Građanskog zakonika kojim se garantirala osobna sloboda, pravna jednakost i privatno vlasništvo. Državnu administraciju su činili prefekti na čelu departmana i podprefekti na čelu okruga. Reformirano je i školstvo otvaranjem srednjih škola s državom potporom, tzv. liceja čija je zadaća bila obrazovati mladiće za buduće poslove u administraciji i vojsci. Godine 1808. godine Napoleon je stvorio novo carsko plemstvo čime je stvorio hijerarhiju lojalnih državnih službenika. Negativan aspekt Napoleonove vladavine je zasigurno bilo provođenje cenzure i represije kojom se nastojala postići sigurnost države korištenjem policije i pravosudnih represivnih struktura.

Ključne riječi: Napoleon Bonaparte, unutarnja politika, reforme, Građanski zakonik

Sadržaj

1. UVOD	1
1. DOLAZAK NAPOLEONA I. NA VLAST	2
2. POLITIČKI USTROJ DRŽAVE.....	4
3. VJERSKE PRILIKE I KONKORDAT S KATOLIČKOM CRKVOM.....	8
4. EKONOMSKA POLITIKA I REFORME	12
5. ZAKONODAVSTVO	15
6. DRŽAVNA ADIMINSTRACIJA	17
7. REFORME U ŠKOLSTVU I OBRAZOVANJU.....	18
8. USPOSTAVLJANJE NOVOG PLEMSTVA	20
9. UNUTARNJA SIGURNOST, REPRESIJA I CENZURA	21
10. ZAKLJUČAK	24
11. LITERATURA.....	26

1. UVOD

Posljednje desetljeće 18. stoljeća i početak 19. stoljeća su imali veliko značenje za francusku, ali i europsku povijest. Nakon što su Francusku zadesile revolucionarne promjene tijekom Francuske revolucije 1789. godine, započeo je rat Francuza i Prve koalicije, a nakon toga je uslijedilo razdoblje vladavine Direktorija kojega je 9. studenog 1799. srušio Napoleon I. Bonaparte uspostavivši Konzulat. Pet godina kasnije Napoleon je obnovio Carstvo proglašivši se francuskim carem. Iako su većinom u prvom planu vojni uspjesi i ratovi koje je vodio s drugim europskim zemljama, Napoleon je dao veliki doprinos i na političkom, društvenom, ekonomskom i kulturnom planu Francuske. Stoga je cilj ovog završnog rada prikazati unutarnju politiku i reforme koje je proveo Napoleon I., prvo na položaju konzula, a kasnije francuskog cara. Kako je Napoleonovom dobu prethodilo razdoblje Francuske revolucije ono se mora razumjeti u njezinom kontekstu pa se u prvom dijelu rada objašnjavaju okolnosti Napoleonovog dolaska na vlast. Nadalje, u radu se objašnjava na koji je način politička vlast bila strukturirana za vrijeme Konzulata i Carstva te koje su institucije bile nositelji zakonodavne, izvršne i sudske vlasti. Zatim se navode reforme koje su provedene u upravi, gospodarstvu, zakonodavstvu, školstvu, društvenom i građanskom životu, a koje su značajne jer su udaljile Francusku od starog poretka te je usmjerile prema modernizaciji. Isto tako, u radu se navodi i uloga religije koja je Napoleonu bila vrlo važna jer je njome mogao učvrstiti svoju vlast. Kako bi Crkvu podredio državi, donesene su brojne odluke koje su zaoštrile diplomatske odnose Svete Stolice i Francuske, ali i promijenile praktični život vjernika. Naposljetku slijedi zaključak u kojem će se sažeti ključne misli te iznijeti neke zaključke o samoj temi. Pri izradi rada je korištena relevantna dostupna literatura, a posebno treba istaknuti knjigu Stevena Englunda „Napoleon – politički život“ i knjigu P. G. Dwyera „Napoleon and Europe“. Navedena literatura je odabrana jer kronološki obrađuje francusku unutarnju politiku i promjene kroz koje je Francuska prolazila tijekom Napoleonove vlasti što su nezaobilazne teme za ovaj završni rad.

1. DOLAZAK NAPOLEONA I. NA VLAST

U Francuskoj je vlast 1795. godine preuzeo Direktorij od pet članova koji je predstavljao najviše vrhovno tijelo u državi. Međutim, njegovu vladavinu je obilježila korumpiranost te teret rata i unutarnjih sukoba i podjela. Manipulacije izbornim rezultatima su diskreditirale republikansku politiku i Ustav iz 1795. godine. Direktorij je već 1799. godine izgledao kao privremeno i zastarjelo rješenje, a revizija Ustava zbog vojnih gubitaka i unutarnjih sukoba je bila sve neophodnija.¹ Javni duh i moral su bili vrlo niski te je Direktorij morao otkloniti podjele u društvu i zadobiti povjerenje naroda, međutim nitko od članova nije imao dovoljno odvažnosti kao ni političkog autoriteta da formulira i izvede takav plan.² Osim toga, Direktorij je morao riješiti i veliku stopu inflacije jer je papirnati novac iz doba Revolucije, tzv. *assignats*, bio vrlo nepopularan i gotovo bezvrijedan, a država nije mogla garantirati ni plaćanje državnih službenika.³

Do 1799. godine je nastalo pet glavnih izvora političke nestabilnosti u Francuskoj. Prvi je bila *politique de bascule* koju je provodio Direktorij, a koja je označavala održavanje ravnoteže u zemlji priklanjajući se naizmjenično i ljevici i desnici. Drugi izvor nestabilnosti je predstavljala slabost izvršne vlasti do koje je došlo jer su članovi Direktorija bili skloni unutarnjim podjelama i neslaganjima. Treći izvor su predstavljali zakonski problemi, a četvrti krutost Ustava iz 1795. godine koji je postavio nepremostive prepreke za ustavnu reviziju ikoja je, kako je već navedeno, bila prijeko potrebna.⁴ Naime, prema Ustavu revizija nije bila moguća do isteka devetogodišnje procedure. Stoga se i činilo kako je državni udar jedina solucija koja bi omogućila Francuskoj novi ustav.⁵ Na posljednjem mjestu se nalazi buržoazija koja je nastojala osigurati svoje dobitke iz Revolucije i očuvati svoj novi položaj u društvu, a Direktorij više nije mogao odgovoriti na njene potrebe.⁶

Francusku podjelu u društvu je karakterizirala i pojava neojakobinaca koji su zbog vanjske prijetnje Francuskoj nakon obnove rata 1799. godine objavili izvanredno stanje i stekli veliki utjecaj i vlast. Neojakobinci su bili nova ljevica koja je u programu predviđala „gospodarsku

¹ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution (Vol. 1)*, Basingstoke: Macmillan, 1994. 29.

² Englund, Steven, *Napoleon - politički život*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2008., str. 165.

³ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 29.

⁴ Isto, str. 31-34.

⁵ Grupa autora, *Povijest 13: Napoleon, restauracija i revolucionarna kretanja (1800-1848)*, Zagreb, 2008., str. 56.

⁶ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 31 -34.

ravnopravnost“ koja je trebala zaokružiti jednakost građana. To naravno nije bilo po volji onih koji su podupirali Direktorij. Naime, tada je u Francuskoj na vlasti bio tzv. „revolucionarni arrivisme“, odnosno novi srednji sloj koji je stekao nacionaliziranu zemlju i bogatstvo kroz opskrbu vojske, monetarnu trgovinu ili spekuliranje vrijednosnicama. Iako su bogatstvo stekli zahvaljujući Revoluciji, nastojali su je i zaustaviti kako ga ne bi izgubili. Stoga su bivši arivistički jakobinci došli u sukob s neojakobincima, a isto je učinio i Direktorij predvođen Emmanuelom Sieyesom. Sieyes je namjeravao uvesti promjene donošenjem novog ustava te je uskoro postao najmoćnija politička figura na francuskoj političkoj sceni, ali unatoč tome nije mogao obnoviti režim po vlastitom nahođenju. Sukob između Sieyesove i neojakobinske struje je potrajao sve do povratka Napoleona u zemlju iz vojnih pohoda kojemu se nitko nije usudio suprotstaviti.⁷

Napoleon je stekao veliku popularnost zbog vojnih pobjeda u Egiptu i Italiji te je dočekan u Francuskoj kao spasitelj. Sieyes i njegovi pristaše su ga uvjerali kako je upravo on taj koji treba izvršiti državni udar što je i učinio 9. studenog 1799. godine. Istoga dana je trebala biti osnovana privremena vlada pa je Vijeće staraca⁸ i Vijeće petstotine⁹ odlučilo vlast povjeriti izvršnom konzularnom povjerenstvu kojeg su činili Sieyes, Roger Ducos i Bonaparte sa zadaćom pripreme novog ustava. Pomoć im je trebalo dati prvo povjerenstvo sastavljeno od 25 članova Vijeća staraca i drugo sastavljeno od 25 članova Vijeća petstotina. Međutim, ovlasti ta dva povjerenstva su bila ograničena u odnosu na izvršni odbor što nam ukazuje kako je već tada došlo do kraja demokracije.¹⁰

Ipak, državni udar nije označavao uvođenje osobne diktature. Tročlani konzulat je bio jednostavnija verzija svojeg prethodnika, a kako bi se očuvao kontinuitet između Direktorija i Konzulata sačinjavala su ga i dva bivša članova Direktorija. Iako su vojnim udarom raspršeni legalni predstavnici nacije, izborni proces je, kao što je ranije spomenuto, bio manipuliran i obezvrijeđen još i u doba Direktorija. Državni udar je označio nastavak depolitizacije, a o

⁷ Englund, *Napoleon - politički život*, str. 167-171.

⁸ Gornji dom zakonodavnog tijela utemeljen 2. studenog 1795. godine. Vijeće se sastojalo od 250 članova čija je zadaća bila prihvatiti ili odbiti prijedloge zakona Vijeća petstotina. Osim zakonodavne vlasti, članovi Vijeća staraca su birali pet članova Direktorija koji su imali zajednički izvršnu vlast u Francuskoj. Vijeće staraca je vlast imalo do 9. studenog 1799. godine.

⁹ Donji dom zakonodavnog tijela utemeljen 2. studenog 1795. godine, a ovlasti je imao do 9. studenog 1799. godine. Vijeće se sastojalo od 500 izaslanika i imalo je zadaću predlaganja zakona koje je Gornji dom, odnosno Vijeće staraca moglo odbiti ili prihvatiti. Također, Vijeće petstotina je dostavljalo gornjem domu popis kandidata od kojih se biralo pet članova Direktorija.

¹⁰ Grupa autora, *Povijest 13*, str. 57- 58.

tome nam svjedoči i slaba reakcija i otpor na njega. Treba ga promatrati kao pokušaj da se osigura hegemonija revolucionarne buržoazije, a ne kao kraj principa Francuske revolucije.¹¹

2. POLITIČKI USTROJ DRŽAVE

Izvršnu vlast u Francuskoj su nakon državnog udara preuzela trojica konzula. Prvi konzul Napoleon je imao zakonodavnu inicijativu i vodio je upravu. Ostala dva konzula i Državno vijeće su imali samo savjetodavnu ulogu.¹²

Konzuli su donijeli novi Ustav prema kojem je održana republika, ali u obliku konzulata, odnosno vojne diktature. Ustav je polazio od načela kako autoritet dolazi odozgo, a povjerenje odozdo te je pretpostavljao piramidalnu organizaciju društva na čijem je dnu bio narod s prividnim pravima, a na vrhu jedan vođa koji daje naredbe.¹³ Opet je uspostavljeno opće pravo glasa, ali je ono napravljeno na način da ne bude djelotvorno. Naime, tekst novog ustava je sankcionirao jasnu prevlast najuglednijih ljudi te nisu postojali slobodni izbori. Na povjereničkim listama su se nalazili samo bogati eksponenti visokog i srednjeg građanstva.¹⁴ Sustavom neizravnih izbora je ograničeno načelo narodnog suvereniteta i njime se nastojalo neutralizirati demokratske snage i osigurati konzervativne rezultate na izborima. Biračko tijelo je činila baza od 6 milijuna birača (odraslih muškaraca) koji su predložili desetinu od svog broja za formiranje popisa uglednika na općinskoj, odnosno komunalnoj razini (*listes communales*). Od tih 600 000 tisuća uglednika bi bili imenovani svi lokalni dužnosnici, primjerice općinski vijećnici, gradonačelnici i podprefekti. Nadalje, lokalni uglednici su birali sljedeću razinu izbornog sustava, odnosno *listes departementales* od 60 000 ljudi među kojima su birani dužnosnici na razini departmana, primjerice vijećnici i prefekti. Uglednici koji su izabrani na listama departmana su birali *liste nationale* koju je činilo 6000 ljudi podobnih da budu članovi nacionalnih zakonodavnih tijela, odnosno 6000 nacionalnih uglednika.¹⁵

Prema novom Ustavu zakonodavna vlast je bila podijeljena na tri dijela: Tribunat, Zakonodavno tijelo (*Corps legislatif*) i Senat. Tribunat je imao 100 članova, *Corps legislatif*

¹¹ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 40-42.

¹² *Velika ilustrirana povijest svijeta*, sv. XIV., Opatija: Otokar Keršovani, 1978., str. 6294

¹³ Grupa autora, *Povijest 13*, str. 59.

¹⁴ Bertoša, Slaven, *Svjetska povijest modernog doba s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*, Profil international, Zagreb, 2004., str. 192.

¹⁵ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 61.

300, a članove tih tijela je birao Senat preko *liste nationale*. Zadaća Tribunata je bila raspravljanje o prijedlozima zakona iako zakone nikada nisu izglasavali već je to činio *Corps legislatif* bez prava da raspravlja o njima. Nadalje, Tribunat nije mogao predstaviti neki novi zakon već je to mogao samo konzul ili Senat.¹⁶ Međutim, kako je Tribunat počeo pokazivati težnju za neovisnošću i kako je više puta izrazio nepovoljno mišljenje o nekim prijedlozima zakona, u njemu je 1802. godine provedena čistka. Također, dvije godine kasnije su mu smanjene ovlasti, a 1807. godine je i konačno ukinut.¹⁷ Senat je u početku imao 60 doživotnih članova čija je primarna zadaća bila određivanje ustavnosti donesenih mjera, a kasnije je preuzeo i druge zadaće. Članove Senata je birao konzul ili su bili odabrani iz ostalih zakonodavnih tijela. Može se uočiti kako je zakonodavna vlast bila vrlo raspršena i time se nastojala spriječiti koncentracija moći u rukama jednog parlamentarnog tijela.¹⁸ Stoga se ne može govoriti o političkoj slobodi te se Napoleonovu vladavinu može označiti kao plebiscitarnu diktaturu, odnosno diktaturu u kojoj postoje pseudodemokratska savjetodavna tijela koja nemaju vrhovne ovlasti.¹⁹ Nadalje, Ustav je Napoleonu kao prvom konzulu dao gotovo diktatorsku vlast. Pomoćnici su mu bili druga dva konzula, Jean-Jacques Regis de Cambareces i Charles-Francois Lebrun te Državno vijeće koje je prvi konzul imenovao.²⁰ Državno vijeće je bilo odbor stručnjaka koji je savjetovao prvog konzula o upravno – pravnim poslovima te su bili odgovorni za izradu nacрта zakonodavstva. Članovi Državnog vijeća nisu izabrani zbog političke lojalnosti, već zbog stručnosti kojom su mogli doprinijeti upravi javnih poslova. Većina naknadno imenovanih ministara je proizašla upravo iz njegovih redova.²¹ Međutim, zanimljivo je kako su spomenuta dva konzula Cambareces i Lebrun imali političke karijere i prije Napoleonovog preuzimanja vlasti, odnosno tijekom Francuske revolucije. Može se pretpostaviti kako je biranjem upravo tih pojedinaca Napoleon htio postići kontinuitet između prethodnog i svojeg režima, ali i smanjiti mogući otpor.

Napoleon je smanjio ulogu ministara koji su svedeni na obične zaposlenike te nisu usko surađivali s njime. Iznimke su bili ministar vanjskih poslova do 1807. godine Talleyrand i ministar policije do 1810. godine Joseph Fouche koji su imali veliku autonomiju, ali treba imati na umu kako njih Napoleon nije birao već su mu se našli na putu te ih nije mogao

¹⁶ Isto, str. 62-63.

¹⁷ Grupa autora, *Povijest 13*, str. 60.

¹⁸ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 62-63.

¹⁹ *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 6296.

²⁰ Grupa autora, *Povijest 13*, str. 80.

²¹ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 67-68.

zamijeniti drugima zbog autoriteta kojeg su imali u politici.²² Osim navedenih, pouzdan savjetnik mu je bio i ministar financija Charles Gaudin koji je to mjesto držao od 1799. do 1814. godine te ministar unutarnjih poslova Lucien Bonaparte i kasniji Chaptal. Ministar unutarnjih poslova je predstavljao značajnu funkciju u državi jer je bio u izravnom kontaktu s prefektima u svakom departmanu te je bio odgovoran za obrazovanje, zatvore, poljoprivredu i javne radove. Unatoč tome, ministri nisu imali kolektivnu odgovornost te su imali vrlo malu moć prilikom donošenja odluka. Nisu bili ujedinjeni na način da se može govoriti o ministarskom kabinetu. Režim je okupio oko sebe skupinu najprosvjećenijih savjetnika i rukovoditelja, ali se stvarna vlast centralizirala sve više u rukama prvog konzula.²³

Ustav je naknadno prihvaćen narodnim plebiscitom te je dobio 3 milijuna glasova od ukupno 5,5 milijuna glasača, a samo nekoliko tisuća je bilo protiv. Zanimljivo je što se nedavno dokazalo kako je Lucien Bonaparte preuredio rezultate glasovanja za javnost te je stvaran broj glasova bio upola manji što znači da je tek 20% izbornog tijela podržalo Napoleonov režim.²⁴

Napoleon je konsolidirao vlast koristeći se kombinacijom represije i pomirenja. Kroz pomirenje je nastojao eliminirati frakcijske odnose koji su podijelili zemlju za vrijeme Revolucije. Također, nastojao je postići i kraj sukoba države s onim dijelovima društva koji su tijekom Revolucije bili otuđeni, primjerice kralj, katolici i emigranti.²⁵ Konzulat je morao zaštititi Francusku od dvostruke opasnosti: rojalističke restauracije i jakobinske, socijaldemokratske revolucije. Stoga su institucije morale biti osmišljene na način da onemoguće povratak monarhije i terora. One su bile vrlo važne i njima se nastojala izbjeći greška iz doba Direktorija, a to je paraliza središnjih institucija. To se nastojalo riješiti uvođenjem jake centralizacije što je vodilo k sve većoj koncentraciji vlasti u Napoleonovim rukama.²⁶

Napoleon se već po dolasku na vlast morao suočiti s opozicijom. U njoj su bili liberali koji su zahtijevali priznanje i veću ulogu u javnom životu, jakobinski radikali koji su se protivili državnom udaru koji je Napoleon izvršio te rojalisti kojima je smetao umjereni režim koji je sadržavao samo neke elemente monarhije. Napoleon se s opozicijom lako obračunao s obzirom da je bila razjedinjena.²⁷

²² Bertoša, *Svjetska povijest modernog doba*, str. 192.

²³ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 65 i 68.

²⁴ Englund, *Napoleon - politički život*, str. 185.

²⁵ Dwyer, P. G., *Napoleon and Europe*, Routledge, 2014., str. 4.

²⁶ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 60 -61.

²⁷ Englund, *Napoleon - politički život*, str. 228.

Nakon što je Francuska 1802. godine uspostavila mir s drugim državama, Napoleon je htio imati još veće ovlasti od onih koje je imao. Cilj mu je bio status doživotnog konzula i nasljedno pravo konzulata. U proljeće 1802. godine Senat mu je izglasao još jedan desetogodišnji mandat koji je trebao trajati do 1820. godine, ali to nije odgovaralo Bonaparteovim željama pa je sazvao Državno vijeće i donio odluku o provođenju plebiscita.²⁸ Plebiscitom se narod pitalo „Treba li Napoleon Bonaparte postati doživotnim konzulom?“ te nije bilo objašnjeno kakve promjene u političkim institucijama to implicira. Glasači su se našli u teškoj situaciji jer su mogli odgovoriti samo s „da“ ili „ne“, odnosno nije postojala nikakva alternativa osim doživotnog konzulata. Također, glasovanje nije bilo tajno pa je bilo vrlo teško suprotstaviti se režimu glasajući protiv. Stoga nije iznenađujuće da je plebiscitom Napoleon izabran za doživotnog konzula.²⁹

Prema Ustavu koji je utvrđen 1802. godine Senat je mogao raspustiti Tribunat i Zakonodavno tijelo te je bio nadređen svim ostalim institucijama, osim Konzulatu. Došlo je do izmjene izbora kandidata za tijela Zakonodavne skupštine u kojima više nisu postojali spomenuti popisi uglednika već novi izborni kolegij sastavljen od *demos*a i uglednika. Na najnižoj razini kantona su se članovi tih kolegija birali općim pravom glasa, a na razini departmana su u ta tijela ulazili samo najbogatiji po količini plaćenih poreza. Nadalje, prema novom Ustavu mirovni sporazumi koje je Napoleon sklapao s drugim zemljama više nisu morali biti ratificirani od strane skupština, a konzul je imao kraljevske ovlasti u pogledu pomilovanja kao i pravo imenovanja nasljednika.³⁰

Iskoristivši ratno stanje Francuske 1803./1804. godine te strah i nedoumice naroda o doraslosti aktualnog režima ili potrebi njegova transformiranja, Napoleon je počeo pripremati teren kako bi dobio titulu francuskog cara što je duže vrijeme priželjkivao. Senat je 1804. godine objavio kako se Vlada Republike povjerava caru koji će dobiti titulu Cara Francuza, Zakonodavna skupština je glasala za carstvo i to je pravdala mišljenjem da se monarhija ne obnavlja nego da se jamči da će Francuska „zauvijek“ imati snažno vodstvo kao i da će se obnavljanjem nasljednog prava okončati problemi sukoba i promjena na političkoj sceni.³¹ Nasljedno pravo i carsko nasljeđivanje unutar obitelji Bonaparte je ratificirano plebiscitom u lipnju 1804. godine u kojemu se većina glasača izjasnila u Napoleonovu korist. Naslov princa su dobili Joseph i Louis, Napoleonova braća koja su ga trebala naslijediti ukoliko on ne bude

²⁸ Isto, str. 237

²⁹ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 112-113.

³⁰ Englund, *Napoleon - politički život*, str. 237-239.

³¹ Isto, str. 247-252.

imao djecu. Riječ „Republika“ se održala kao odrednica režima do 1805. godine kada ju je zamijenila odrednica „Carstvo“, a na francuskom novcu je ostala od 1809. godine. Javnost je morala prihvatiti treći ustav donesen tijekom Napoleonove vlasti. Također, povećao se broj senatora, a Vrhovni sud je mogao suditi carevim ministrima te prosuđivati o samovoljnim vladinim odlukama o zatvaranju i zloporabama slobode tiska. Zakonodavno tijelo je imalo pravo poništiti neke zakone, pa čak privremeno i ustav. Može se reći kako je Carstvo počivalo na zakonima te je bilo statuarni, a ne običajni (tradicionalni režim).³²

3. VJERSKE PRILIKE I KONKORDAT S KATOLIČKOM CRKVOM

Nakon vrlo uspješne vojne kampanje u Italiji u kojoj su Francuzi odnijeli pobjedu protiv Habsburške Monarhije u bitki kod Marenga 1800. godine Napoleon Bonaparte je učvrstio francuski položaj u Italiji te se mogao suočiti s unutarnjim problemima u Francuskoj. Religijska pacifikacija je bila problem koji je trebalo hitno riješiti. Naime, za vrijeme Revolucije je u Francuskoj reorganizirana Katolička Crkva, velik dio Crkvene imovine je prodan, a svećenici su postali javni službenici koje se plaćalo.³³ Kada je Napoleon preuzeo vlast religija je bila u poprilično kaotičnom stanju. U nekim područjima Francuske su postojali svećenici koji su se još skrivali, a crkve u Parizu su bile preimenovane u hramove te su imale svaka svoj obred. Često su služile i kao ne-religijska mjesta, primjerice kao spremišta stočne hrane.³⁴

Narodna skupština je 1790. godine bez dogovora s papom donijela Građanski ustav klera, a od svećenika se očekivalo da stanu na stranu Revolucije što mnogi nisu htjeli učiniti. To je dovelo do podjele u zemlji i Crkvi koju je Napoleon Bonaparte namjeravao riješiti pregovarajući s papom. Ipak, to je namjeravao učiniti na način da ne odbaci sastavnice religijske politike koja se vodila tijekom Revolucije, a to je bila nacionalizacija Crkvene imovine, vjerska tolerancija i kontrola države nad svećenstvom.³⁵

Napoleon Bonaparte je prema religiji imao iznimno pragmatičan stav. Već je 1800. godine ustvrdio kako mu religija može pomoći u vladanju državom jer je smatrao kako društvo ne

³² Englund, *Napoleon - politički život*, str. 262-263.

³³ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 78.

³⁴ Horn, Alistair, *Napoleonovo doba*, Alfa, Zagreb, 2009, str. 24 – 25.

³⁵ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 78 -79.

može opstati pod nejednakosti, a nejednakost je neizdrživa bez religije.³⁶ Istaknuo je kako je priveo rat u Vandeji kraju nakon što je postao katolikom, kako je pobijedio Egipćane razmišljajući da postane muslimanom i kako je pridobio Talijane postavši ultramontanac, odnosno pripadnik onih katolika koji su zagovarali nezabludivost pape. Također, istaknuo je kako bi ponovno izgradio Salomonov hram kada bi bio vladar židovskog naroda.³⁷ Donio je odluku o ponovnom otvaranju sinagoga i obnovi crkava koje su opustošene tijekom Revolucije kako bi pridobio francuski narod budući da su prije konkordata katolici bili pretežno protiv Konzulata.³⁸ Napoleon je najviše preferirao katolicizam jer je u njemu postojala integralna organizacijska struktura i hijerarhija koja je nedostajala u drugim religijama, primjerice protestantizmu. Svećenstvu u Milanu je 1800. godine rekao kako je katolicizam jedina religija koja može usrećiti stabilnu zajednicu i uspostaviti temelje za dobru vladavinu. Stoga je Napoleon nastojao ostvariti brzo zbližavanje s Katoličkom Crkvom.³⁹

I papa i Napoleon su imali određene koristi i ciljeve koje su nastojali ostvariti međusobnim zbližavanjem. Napoleon je smatrao da će dogovorom s papom oslabiti kontrarevolucionarne snage na zapadu, naročito u Vandeji i Bretanji. Drugo, Napoleon je htio i kroz papin autoritet ukloniti sve biskupe koji su bili kontrarevolucionarni i pružali mu opoziciju podržavajući anti republičke aktivnosti. Napoleon je tvrdio kako je pedeset biskupa u emigraciji plaćeno od strane Engleske kako bi usmjeravali francuski kler i taj je utjecaj Napoleon nastojao uništiti. Nadalje, Napoleon je u konkordatu vidio i mogućnost lakše asimilacije osvojenih teritorija u budućnosti. Smatrao je kako bi širenju francuskih teritorija veliku pomoć moglo pružiti svećenstvo u katoličkim europskim zemljama kao što su primjerice Belgija i sjeverna Italija. Najvažnije od svega, Napoleon je htio uspostaviti državnu kontrolu nad Crkvom. Crkva je trebala biti podređena vlasti, a svećenici raditi na jačanju, a ne sabotiranju režima.⁴⁰ Ipak, politički vrh i vojska su se suprotstavljali dogovoru s Vatikanom zbog straha da svećenici i Crkva potencijalno ne ugroze narodni suverenitet te su se neki političari odbili prikloniti takvoj politici.⁴¹ S druge strane, papa je htio rekristijanizaciju Francuske, odnosno njezin povratak Katoličkoj Crkvi. To je bilo važno budući da je u svim zemljama nakon Revolucije papinstvo imalo slab ugled te je Crkva bila neorganizirana i uskraćena za prihode.⁴²

³⁶ Horn, *Napoleonovo doba*, str. 24.

³⁷ Atkin, N., & Tallett, F., *Priests, prelates and people: a history of European Catholicism since 1750*, Bloomsbury Publishing, 2003., str. 71.

³⁸ Horn, *Napoleonovo doba*, str. 26.

³⁹ Atkin, N., & Tallett, F., *Priests, prelates and people*, str. 72.

⁴⁰ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 85.

⁴¹ Englund, *Napoleon - politički život*, str. 198.

⁴² Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 85.

Zanimljivo je kako je papa smatrao da će konkordatom ponovno ojačati utjecaj Crkve u Francuskoj koju je tijekom Francuske revolucije obilježila dekrizacijom. Međutim, konkordatom, a posebno razdobljem nakon njega postaje jasno kako je krivo procijenio situaciju jer je Napoleonov cilj bio podčiniti Crkvu kako bi dodatno učvrstio svoj režim.

Dogovor između Napoleona i papinstva je postignut konkordatom u srpnju 1801. godine. Njime je katoličanstvo proglašeno religijom većine Francuza, što nije bilo u skladu sa zahtjevima kurije koja je htjela da katolicizam bude proglašen dominantnom religijom. Međutim, katoličanstvo je trebalo biti obvezatna religija konzula. Štoviše, u posljednjem članku konkordata piše da će se o njemu trebati ponovno pregovarati ukoliko nekatolik preuzme položaj prvog konzula.⁴³ Nadalje, Francuska strana je obećala i kompenzaciju za crkvena dobra koja su prodana tijekom Revolucije, iako nikad nije isplaćen cijeli dio.⁴⁴ Klerici su postali samo državni službenici koji su dobivali plaću te su morali prisegnuti lojalnost novoj vladi. Isto tako, određeno je i kako se na kraju svake mise treba moliti za državu i za konzule: *domine salvam fac rempublicam, salvos fac konzuli*. Pitanje biskupa je bilo najproblematičnije te je Napoleon Bonaparte zatražio obnovu episkopata. Htio je da papa otpusti kontrarevolucionarne biskupe koji su se protivili Građanskom ustavu klera iz 1790. godine, a zauzvrat bi Napoleon potaknuo ustavni kler u Francuskoj da prihvati konkordat. Od 93 episkopata, 38 je odbacilo prihvatiti konkordat te im je papa bio primoran oduzeti jurisdikciju.⁴⁵ To je pak prijetilo ponovnom javljanju sukoba između galikanaca, odnosno biskupa koji su podržavali autonomiju Francuske Crkve i ultramontanaca koji su branili papinske ovlasti. Ti biskupi kojima je papa oduzeo jurisdikciju su smatrali kako ih papa nema pravo otpustiti jer i njihova vlast dolazi od Boga. Nadalje, konkordatom je utvrđeno da je Napoleon taj koji imenuje biskupe, ali papa im daje duhovni autoritet.⁴⁶

Ipak, s vremenom se Napoleon više nije htio pridržavati sadržaja konkordata jer je shvatio kako njime nije dovoljno učvrstio kontrolu nad Crkvom. Nakon što je Ustavom iz 1802. godine Napoleon postao doživotni konzul, dodao je konkordatu 71 Organskih članaka bez dogovora s papom. Njima je francuska vlada imala pravo odobriti sazivanja koncila, osnivanja novih župa i postavljanja privatnih kapela. Također, uspostavljen je jedan katekizam za cijelu zemlju, crkveno se moglo vjenčati tek nakon građanskog vjenčanja, a ovlasti papinih delegata su se značajno smanjile. Kršenje Organskih članaka se smatralo

⁴³Atkin, N., & Tallett, F., *Priests, prelates and people*, str. 73.

⁴⁴Horn, *Napoleonovo doba*, str. 27.

⁴⁵Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 86.

⁴⁶Isto, str. 87.

kaznenim djelom te je bilo upućeno Državnom vijeću. Isto tako, valja napomenuti kako je 1804. godine osnovano i Ministarstvo bogoštovlja kojim je Crkva još više bila podređena državi.⁴⁷

Posljedice konkordata za Francusku su bile postizanje unutarnje pacifikacije zemlje, završetak građanskog rata u Vandeji i slabljenje kontrarevolucionarnih i rojalističkih snaga. Crkva u Francuskoj više nije bila samostalna korporacija, već tijelo koje su činili plaćeni državni službenici ovisni o vladi. Biskupijske granice su reorganizirane, a broj biskupa se značajno smanjio. Također, nestale su velike razlike koje su postojale između biskupija na sjeveru koje su bile vrlo bogate i biskupija na jugu koje su u pravilu bile siromašne.⁴⁸ Veliki problem je bio i nedostatak i slaba kvaliteta svećenstva. Nedostatci su bili karakteristični i za sjemeništa koja je obilježio nedostatak učitelja, zgrada i prihoda. Sve se više ljudi iz seljačkog sloja počelo novačiti za svećenički poziv i tu vidimo uzroke antiliberalnih i antiurbanih stavova francuskog svećenstva koji su bili karakteristični za 19. stoljeće.⁴⁹

Nadalje, svećenički redovi nisu bili spomenuti konkordatom. Kako Napoleon u njima nije vidio svrhu, dopušten je rad samo onim muškim svećeničkim redovima (primjerice lazaristi) koji su se bavili obrazovanjem ili javnom skrbi jer su svoju djelatnost obavljali besplatno te nisu predstavljali financijski teret državi. Ženski redovi su imali veće slobode jer su smatrani manjom političkom prijetnjom. To su primjerice bile Kćeri milosrđa kojima je dopušten povratak 1800. godine i Sestre milosrdnice koje su 1806. stavljene pod kontrolu Napoleonove majke. Ti redovi su se bavili obrazovanjem djevojaka i drugim filantropskim djelatnostima.⁵⁰

Dobri odnosi pape i Napoleona nisu dugo trajali. Papa je već nakon krunidbe bio nezadovoljan što nije izvukao nikakvu konkretnu korist u zamjenu za potvrdu Napoleona kao cara. Međutim, Napoleon se na to nije obazirao. Imao je gotovo jednoglasnu potporu biskupa i svećenika koji su uživali obnovu statusa na vrhu društvene piramide. Rim nije odobravao što se događalo u Francuskoj, a naročito nije odobravao Carski katekizam donesen 1806. godine i nove svetkovine.⁵¹ Naime, prilikom objavljivanja Carskog katekizma ekshumirani su ostaci sv. Neopola, koji je bio žrtva Dioklecijanovih progona i kojega se trebalo štovati kao svetog Napoleona. Komemoracija ovoga sveca, gotovo izmišljenoga u svrhu nacionalnog interesa,

⁴⁷ Atkin, N., & Tallett, F., *Priests, prelates and people*, str. 73.

⁴⁸ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 91- 92.

⁴⁹ Atkin, N., & Tallett, F., *Priests, prelates and people*, str. 74 – 75.

⁵⁰ Isto, str. 76.

⁵¹ Englund, *Napoleon - politički život*, str. 382.

još je više utvrdila imperijalni kult.⁵² Carski katekizam su morali prihvatiti svi francuski biskupi, a prema njemu su dužnosti kršćana bile poslušnost caru, plaćanje poreza i podčinjenost vojnom novačenju.⁵³

4. EKONOMSKA POLITIKA I REFORME

Nakon Napoleonovog preuzimanja vlasti 1799. godine državne financije su bile u kaotičnom stanju. Direktorij je ostavio praznu državnu blagajnu, inflaciju, rastući javni dug i proračunske deficite. Rast cijena osnovnih namirnica je opterećivao niže društvene slojeve i izazvao nezadovoljstvo. Unatoč tome što je Direktorij proveo određene reforme s ciljem prevladavanja financijske krize, nestabilni fiskalni uvjeti i financijska politika oslabili su ga i u konačnici doveli do njegovog pada.⁵⁴

Kao prvi konzul, Napoleon je shvatio da mora stabilizirati fiskalne uvjete kako bi ostao na vlasti te je u prve dvije godine Konzulata vodio uspješnu financijsku politiku u čemu mu je pomagao Martin Gaudin, ministar financija koji je tu dužnost obnašao i za vrijeme Konzulata i Carstva. Gaudin je bio zadužen za vođenje proračunskih prihoda, a posebice za kontrolu naplate poreza i poreznih primatelja. Napoleon je već 1801. godine utemeljio posebno ministarstvo riznice za učinkovito upravljanje državnim rashodima te je svaka isplata od strane vlasti trebala imati prethodno odobrenje ministra riznice. Glavne financijske inovacije pod Napoleonom odnosile su se na kreditni sustav, uspostavu strože financijske administracije te veću centralizaciju i kontrolu države nad fiskalnom politikom i institucijama.⁵⁵

Najveći dio državnog proračuna su činili vojni troškovi koji su u prosjeku iznosili 350 milijuna franaka godišnje te su činili više od polovice javnih rashoda. Za vrijeme ruske kampanje 1812. godine su se dodatno povećali. Zatim su slijedili pomorski troškovi od 100 do 200 milijuna franaka godišnje te javni radovi koji su se povećali s 25 milijuna franaka iz 1803. godine na 154 milijuna franaka 1811. godine.⁵⁶

⁵² Shek Brnardić, T., *Prijevod Napoleona katekizma (1806.) u Dalmaciji i Ilirskim pokrajinama, 1. dio*. Crkva u svijetu: Crkva u svijetu, 56(1), 7-31., Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2020., str. 14.

⁵³ Bertoša, *Svjetska povijest modernog doba*, str. 200.

⁵⁴ Dwyer, P. G., *Napoleon and Europe*, str. 170-171.

⁵⁵ Isto, str. 171.

⁵⁶ Isto, str. 172.

Glavni izvor državnih prihoda su predstavljali porezi te su značajne promjene koje je Napoleon uveo u poreznom sustavu s ciljem njihova organiziranijeg prikupljanja. Osim izravnih poreza koji su korišteni još od revolucionarnog razdoblja, Napoleon je uveo i nove neizravne poreze te obnovio neke stare iz doba *ancien régime*. Glavni izravni porez koji je osiguravao gotovo tri četvrtine državnog prihoda od izravnih poreza je bio zemljišni porez koji je uveden još 1791. godine. Državna blagajna je tijekom razdoblja od 1803. do 1804. godine preko zemljišnog poreza prikupila 200 milijuna franaka. Međutim, zemljoposjednici su negodovali jer je zemljišni porez bio prevelik i neravnomjerno raspoređen, a kako je Napoleonu trebala njihova podrška, s vremenom se smanjila stopa poreza na vlasništvo. Porez na vlasništvo se određivao na temelju dohotka od poljoprivrede, ali je to vodilo do netočnih rezultata i izazvalo nezadovoljstvo zbog čega je Napoleon 1807. godine uveo nacionalni katastar s ciljem uspostavljanja pravednog poreza na nekretnine. Vlasti su namjeravale izmjeriti svaku parcelu zemlje diljem Francuske, utvrditi njezinu vrijednost i time izračunati zemljišni porez. Drugi izravni porez je bio porez na osobnu imovinu i plaćalo ga je uglavnom gradsko stanovništvo za svoje sluge, kočije, konje, dimnjake itd. Kako su prihodi od izravnih poreza bili sve manji, s vremenom su se povećavali neizravni porezi. Napoleon je obnovio stare neizravne poreze na sol iz predrevolucionarnog razdoblja te je povećavao namete za alkohol i duhan.⁵⁷

Državi su bile potrebne financijsko – fiskalne strukture koje su trebale osigurati dugoročna i dostatna sredstva. Da bi se to učinilo bila je potrebna nova valuta. Stoga je 1803. godine uveden germinalski franak, a karakterizirala ga je stabilnost o čemu nam govori i činjenica kako je opstao sve do 1928. godine.⁵⁸

Za vrijeme Konzulata su utemeljene i prve kreditne institucije. Godine 1800. osnovana je Francuska banka kao poluprivatna institucija u kojoj je obitelj Bonaparte imala najviše dionica. Francuskoj banci je monopol garantirala država, a Banka je tiskala novac i otkupljivala zadužnice i zajmove. Unatoč tome, trebalo je proći neko vrijeme da se učvrsti te je na početku postojala bez stvarne i praktične funkcije.⁵⁹ Francuska banka je postala temeljni element za razvoj trgovačkog i industrijskog kredita. Država je birala upravitelje Banke i smjernice kreditne politike.⁶⁰

⁵⁷Dwyer, P. G., *Napoleon and Europe*, str. 172-174.

⁵⁸Englund, *Napoleon - politički život*, str. 202-203.

⁵⁹Isto, str. 204

⁶⁰Grupa autora, *Povijest 13*, str. 103.

Napoleonov režim i ratovi koje je vodio su imali veliki utjecaj na ekonomski život Francuske. S obzirom na kontinentalnu blokadu koju je Napoleon provodio prema Velikoj Britaniji, došlo je do ekonomskih gubitaka koji su prije svega uzrokovani gubicima vezanima za lučku trgovinu. Stoga se za vrijeme trajanja blokade kapital usmjerio na zemljišna ulaganja.⁶¹ Kontinentalna blokada i britanska protublokada su uništile izvoz pomorskim putem, zatvorile vanjska tržišta i smanjile pritek osnovnih sirovina mnogobrojnim industrijama. Zbog blokade je najviše stradala tekstilna industrija, metalurška industrija, industrija željeza i industrija živežnih namirnica jer su one najviše ovisile o vanjskoj opskrbi. S druge strane, u doba Napoleona je uspjehe doživjela industrija papira, mineralnih ulja, sapuna i parfema, ekstrakcija minerala iz željezne rude i slično.⁶²

Kako bi se ojačalo gospodarstvo država je dijelila subvencije, prikupljala statističke podatke, donosila zaštitne mjere, donijela Trgovački zakonik 1808. godine, osnovala Ministarstvo proizvodnje i trgovine, gospodarske i proizvodne komore te Društvo za poticanje nacionalne industrije. Upravo je takva politika dovele do uzleta francuske industrijske revolucije od 1800. do 1810. godine.⁶³ Napoleon je nastojao postići organizaciju i upravljanje produktivnim snagama kako bi se postigla ekonomska autarkija, odnosno kako bi se podmirile sve gospodarske potrebe vlastitom proizvodnjom, a za lakše upravljanje proizvodnjom je značajno Vijeće za poljoprivredu, obrtništvo i trgovinu osnovano 1801. godine.⁶⁴

Međutim, kada je Napoleon počeo doživljavati poraze u ratovima, došlo je i do gospodarske prijetnje Francuskoj. Naime, već je 1812. godine vojni proračun remenio opći državni proračun, a nedostatke nisu mogli nadomjestiti nikakvi oblici oporezivanja. Stoga je Napoleon 1810. godine utemeljio posebni proračun koji je bio pod njegovim nadzorom. Taj se proračun punio novcem iz satelitskih zemalja te se njime financirao velik dio troškova vojske.⁶⁵

Zanimljivo je gledati i odnos režima prema radničkom sloju koji je bio uglavnom eksploatiran. Napoleon je nastojao je nametnuti kontrolu nad radnicima te je 1803. godine uveo *livret ouvrier*, odnosno radničke knjižice kojima se nastojalo ograničiti slobodno kretanje radnika po Francuskoj i strogo ih vezati uz poslodavce. Radnička knjižica je služila kao osobna iskaznica s fizičkim opisom vlasnika i opisom njegova zanimanja. Prilikom stupanja u radni odnos radnik je morao *livret* predati poslodavcu te u teoriji nije mogao dobiti

⁶¹ Isto, str. 234.

⁶² Grupa autora, *Povijest 13*, str. 239.

⁶³ Englund, *Napoleon - politički život*, str. 351.

⁶⁴ Grupa autora, *Povijest 13*, str. 105-106.

⁶⁵ Englund, *Napoleon - politički život*, str. 352.

drugi posao bez suglasnosti poslodavca koji od njega više nije imao potraživanja. Radnička knjižica je služila i kao putovnica jer se njome odobravalo i bilježilo kretanje radnika po Francuskoj. Radnik nije mogao slobodno putovati u potrazi za poslom, a za napuštanje radnog mjesta je prethodno morao dobiti dopuštenje od lokalnih vlasti. Dakle, pokretljivost radnika je bila ograničena, a radnici su bili podređeni poslodavcima.⁶⁶ Radnika koji bi putovao bez radničke knjižice se smatralo lutalicom te nije imao mogućnost zaposlenja. Također, *livret ouvrier* je onemogućio radnicima pravo štrajka, sindikalnu organizaciju i zaštitu.⁶⁷

Unatoč naporima i napretku, francuska ekonomija 1815. godine je ostala ista kakva je bila 1789. godine, odnosno ekonomija starog režima. To se vidi po njezinoj strukturi, potrazi za kapitalom i porijeklom kapitala, načinu na koji su se vodile tvrtke, eksploataciji radništva itd.⁶⁸ No unatoč tome, tijekom Napoleonovog razdoblja su donijete neke progresivne odluke. Zajamčena je sloboda rada, ukinuto je ropstvo i feudalni tereti, monopolizirana je zemlja, ukinute su unutarnje carine te su zakoni ujednačeni što je omogućilo da se gospodarstvo obnavlja poticanjem kapitalizma.⁶⁹

5. ZAKONODAVSTVO

Nacionalna uniformnost i integracija su bile vrlo važne za Napoleona te je stoga htio napraviti jedinstvenu i konzistentnu pravnu doktrinu za cijelu zemlju, odnosno sustavni pravni kodeks koji je ostao poznat kao Građanski zakonik (*Code Civil*). To je predstavljalo veliki izazov obzirom da je u Francuskoj postojalo nekoliko pravnih doktrina.⁷⁰ Postojeći pravni sustav iz *ancien régime* je stvarao veliku zbrku jer je na sjeveru Francuske prevladavalo običajno pravo, na jugu je izvor prava predstavljala stara rimska pravna tradicija, a osim toga je postojalo 368 lokalnih zakonika. Zbog tolikih razlika koje su postojale u pravnom sustavu, pravници su mogli obavljati posao samo u jednom mjestu. Osim toga, treba spomenuti kako je i Crkva imala veliki utjecaj na zakone, posebno kada se radilo o pitanjima braka i obitelji.⁷¹

⁶⁶ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 119-120.

⁶⁷ Grupa autora, *Povijest 13*, str. 222.

⁶⁸ Grupa autora, *Povijest 13*, str. 234.

⁶⁹ Isto, str. 223-224.

⁷⁰ Dwyer, P. G., *Napoleon and Europe*, str. 75.

⁷¹ Fremont-Barnes, G. (Ed.), *The encyclopedia of the French revolutionary and Napoleonic Wars: a political, social, and military history* (Vol. 1). Abc-Clio Incorporated, 2006., str. 244.

Napoleon je odmah po preuzimanju vlasti imenovao četveročlano povjerenstvo od pravnih stručnjaka čiji je zadatak bio napraviti preliminarni nacrt novog kodeksa. Državno vijeće je sazivalo plenarne sjednice na kojima se raspravljalo o sadržaju zakonika, Napoleon je bio prisutan na 57 od 102 takve sjednice gdje je često iznosio svoje stavove. Kada je bio završen, Građanski zakonik je sadržavao 2281 članaka i nijedan drugi pothvat ili reforma režima nisu imale važniju ulogu za društveni razvoj Francuske od njega.⁷²

Građanskim zakonikom se garantirala osobna sloboda, pravna jednakost, privatno vlasništvo, građanski brak, rastava braka itd. Stečenim pravima koja je propisivao ovaj zakonik su svima bile otvorene mogućnosti za gospodarski razvoj i mjesta u državi i vojsci.⁷³ Ipak, zakonik se za određena pitanja vraćao na određena stara običajna prava, a to se vidi po ponovnom zaokretu prema patrijarhalnoj obitelji, pooštavanju odredbi vezanih uz razvod i podčinjavanju žena supruzima ili očevima.⁷⁴ Vrlo je zanimljivo gledati položaj žena prema Građanskom zakoniku. Ako nisu bili udane i ako su imale nešto imovine za uzdržavanje, žene su mogle imati određenu neovisnost. Međutim, ako je žena bila udana, nije imala kontrolu nad svojom imovinom te nije mogla učiniti nešto pravno bez pristanka muža. Također, žene su bile u lošem položaju i po pitanju razvoda. Naime, mogle su zatražiti razvod samo ako se mužev preljub dogodio pod bračnim krovom, dok je muškarac mogao tražiti razvod bez obzira gdje se dogodio ženin preljub. Nadalje, nasilje u obitelji je bilo teško procesuirati niti dokazati silovanja, a nije postojao niti zakonski način za utvrđivanje očinstva ili odgovornosti za vanbračnu djecu.⁷⁵ Građanski zakonik je Napoleonova najpoznatija ostavština, ali ne samo na području Francuske, već i Europe. Kako je Napoleon ratovima podčinjavao druge europske zemlje, tako je na tim područjima Francuska postala uzor za provođenje zakonodavnih reformi koje su građanima pružile temeljna prava po uzoru na Građanski zakonik.⁷⁶ To je bio pozitivan razvoj događaja za povijest Europe nakon Napoleonovog svrgnuća kada su vladari europskih zemalja htjeli vratiti stari poredak koji je postojao prije Revolucije i Napoleona, ali su se liberalne ideje, koje su sada bile ozakonjene već proširile po Europi.

Osim Građanskog zakonika doneseni su još neki zakoni tijekom njegove vlasti koje treba spomenuti. To je bio Zakon o građanskom postupku iz 1807. godine kojim se otvaraju nova sveučilišta i postavljaju veći profesionalni standardi. Zatim su slijedili Zakon o kaznenom

⁷² Dwyer, P. G., *Napoleon and Europe*, str. 76.

⁷³ *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 6295 – 6296.

⁷⁴ Englund, *Napoleon - politički život*, str. 206.

⁷⁵ Doyle, W., *France and the age of Revolution: regimes old and new from Louis XIV to Napoleon Bonaparte* (Vol. 91), IB Tauris, 2013., str. 167-168.

⁷⁶ *Velika ilustrirana povijest svijeta*, sv. XIV., str. 6325, 6326

postupku iz 1808. godine i Kazneni zakon iz 1810. godine. Kazneni zakon je imao i progresivne i regresivne aspekte pa je primjerice i dalje ustrajao na okrutnom i zastarjelom kažnjavanju (utiskivanju žiga, rezanja dijelova tijela itd.), ali je davao dosta slobode sucima u donošenju presuda te je zadržao porote.⁷⁷

6. DRŽAVNA ADMINISTRACIJA

Kako Francuska za vrijeme Konzulata i Carstva nije imala dovoljno pripadnika državne uprave kao niti administrativnih tijela za djelotvorno provođenje državne politike, naplaćivanje poreza i prikupljanje podataka još se za vrijeme Konzulata uvodi nova razina funkcionera: prefekti na čelu departmana i podprefekti na čelu okruga (*arrondissementa*). Unatoč malom broju, njihova produktivnost i djelotvornost su bile važne za to razdoblje. Osim prefekta i podprefekta, Pariz je imenovao i još niže razine službenika, primjerice gradonačelnike za komune s više od 5000 stanovnika.⁷⁸

Prefekti su preuzeli javnu upravu u veljači 1800. godine. Birani su s viših razina vlasti i uživali su kao predstavnici države visoke plaće i ugled. Uspostavljanjem prefekta središnja uprava je mogla provoditi vladinu politiku u provincijama.⁷⁹ Njihova je zadaća bila davati točne informacije o departmanima u kojima su djelovali te provoditi carevu volju na toj razini. Oni su bili, kako je to politički mislilac Alexis de Tocqueville istaknuo, nasljednici intendantata, odnosno administrativnih službenika koji su postojali *tijekom ancien régimea*.⁸⁰ Međutim, prefekti se za razliku od nekadašnjih intendantata nisu morali nositi s lokalnom opozicijom iz sada nepostojećeg parlamenta, te nisu bili podvrgnuti kritikama i kontrolama pariških poslanika. Udaljenost od Pariza im je davala određenu slobodu djelovanja. Lucien Bonaparte je istaknuo kako je njihova misija apolitična jer su oni trebali biti predstavnici vlade, a ne pristaše revolucionarnih frakcija. Prefekti su morali stajati iznad stranaka te je njihova prva lojalnost uvijek trebala bila prema državi. Imali su široke odgovornosti za javni red, trgovinu i manufakturu te novačenje.⁸¹

⁷⁷ Englund, *Napoleon - politički život*, str. 338-339.

⁷⁸ Englund, *Napoleon - politički život*, str. 204-205.

⁷⁹ Price, R., *A concise history of France*, Cambridge University Press, 2014., str. 152.

⁸⁰ Doyle, W., *France and the age of Revolution*, str. 183.

⁸¹ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 69.

Podjela na arondismane i kantone je uvedena 1800. godine, a osim prefekta i podprefekta koji su zamijenili nekadašnje upravitelje, uspostavljena su općinska, gradska i departmanska vijeća čiji su članovi birani s popisa uglednika. Lokalna neovisnost se nastojala ograničiti pa su se lokalna vijeća sastajala dva puta godišnje samo kako bi se rasporedilo porezno opterećenje departmana. Općinska i departmanska vijeća je birala vlada ili prefekt, kao i gradonačelnike. Gradonačelnici su uglavnom dolazili s popisa uglednika, te su često bili veleposjednici ili odvjetnici, ali se broj gradonačelnika seljačkog podrijetla također povećavao.⁸² Taj sustav departmana i snažna kontrola „odozgo“ su prošireni i na birokraciju zakona, financija pa čak i religije te su ostali do 1905. godine.⁸³

Za vrijeme Konzulata je uspostavljena hijerarhija građanskih, kaznenih i žalbenih sudova te Vrhovni sud. Na vrhu upravnog pravosuđa su bili *Cour des Comptes* i *Conseil d'Etat* koji su imali najveću jurisdikciju. Oni su zapravo bili oživljene institucije iz doba starog poretka. Suci nisu bili birani, nego imenovani, a njihov trajni mandat se nastojao osigurati dajući velike ovlasti državnim tužiteljima. Tužitelji su imali zadaću kontroliranja sudaca, kao i drugih državnih službenika, odnosno departmana u cjelini.⁸⁴

7. REFORME U ŠKOLSTVU I OBRAZOVANJU

Za vrijeme Napoleona je uveden novi obrazovni sustav s obzirom da je obrazovanje za cara bilo važan prioritet. Napoleon je vjerovao u sustav nagrada prema zaslugama, a za njegovu učinkovitost je bilo važno široko rasprostranjeno obrazovanje. Napoleon je htio podijeliti obrazovanje na dva dijela: za mlađe od 12 godina i starije od 12 godina. Tijekom prva četiri razreda bi se učilo čitanje, pisanje, povijest i drugo, a nakon toga bi se razredi podijelili na one dječake koji su bili predodređeni za građansku karijeru i one koji su predodređeni za karijeru u vojsci. Prvi bi učili jezike, retoriku i filozofiju, a drugi matematiku, fiziku, kemiju i vojne teme. Nakon završetka škole, dječacima je bilo garantirano zaposlenje u odabranoj karijeri.⁸⁵

Režim je otvorio srednje škole s državom potporom, tzv. liceje te se u njima zahvaljujući stipendijama školovalo 6400 muških učenika, a 2400 od njih su bili sinovi državnih i vojnih

⁸² Isto, str. 69-71.

⁸³ Goubert, P., *The course of French history*, Routledge, 2002., str. 220.

⁸⁴ Goubert, P., *The course of French history*, str. 220.

⁸⁵ Fremont-Barnes, *The encyclopedia of the French revolutionary and Napoleonic Wars*, str. 314.

službenika zemlje. Ostatak mjesta su mogli zauzeti nepriviligirani dječaci koji su se istaknuli, ali i oni su uglavnom dolazili iz visoke buržoazije, a rijetko iz nižeg srednjeg sloja.⁸⁶ Nastava je uzdizala domovinske i ratne vrline, te kao što je već navedeno, sustav je davao stipendije i potpore marljivim učenicima.⁸⁷ Školovanje u licejima je trajalo šest godina, svaki licej je imao minimalno osam nastavnika, kao i tri magistara tj. ravnatelja, akademskog dekana i blagajnika. Nastavnike je birao Napoleon na temelju preporuka inspektora i Nacionalnog instituta. Nastavnici su imali fiksnu plaću i osiguranu mirovinu, ali i bonuse na plaću na temelju svoje uspješnosti. Sve srednje škole su bile pod kontrolom središnje vlasti čak i ako su osnovane privatnom inicijativom.⁸⁸

Veliki interes Napoleona za srednjoškolsko obrazovanje je proizlazio iz činjenice da je srednje obrazovanje bilo temeljno obrazovanje za buduće vođe nacije, birokrate, i vojnike. Također, cilj je bio i ojačati srednju klasu koja je preko obrazovanja mogla postati uspješna i time nesklona revoluciji.⁸⁹

Na čelu prosvjete je od 1808. godine bio veliki učitelj o kojemu su ovisili rektori koje je imenovao, a o njima pak sve odgojno – obrazovne ustanove. Sveučilišni profesori su bili obrazovani na *Ecole normale superieure* i bili su pretežno politički odabrani. U Francuskoj su nedostajali studiji moderne povijesti, ekonomskih i društvenih znanosti te su fakulteti često bili zanemareni. S druge strane, mnogo bolje uvjete su imali medicinski i znanstveni fakulteti koji su raspolagali sa više osoblja i brojnim pogodnostima.⁹⁰

Nasuprot srednjim školama, osnovne škole (*écoles populaires*) su bile zanemarene. One su bile u nadležnosti lokalnih općina, a budući da je država tu razinu obrazovanja zapostavljala za osnovnoškolsko obrazovanje su veliku ulogu imale vjerske škole.⁹¹ Učitelje su za osnovnu školu imenovali gradonačelnici, općina im je davala stan, a bili su plaćeni od doprinosa roditelja učenika. Stoga brojna djeca radnika i seljaka nisu bila školovana, jedino ako su im pomogli vjerski redovi preko svojih škola.⁹²

Zbog financijskih ograničenja koja su utjecala na broj liceja i sve veće konkurencije privatnih škola, Napoleon je 1808. godine utemeljio Carsko sveučilište i ono je od tada imalo kontrolu nad cjelokupnim javnim obrazovanjem u Francuskoj. Sve su škole postale dio Carskog

⁸⁶ Englund, *Napoleon - politički život*, str. 207

⁸⁷ Grupa autora, *Povijest 13*, str. 108.

⁸⁸ Fremont-Barnes, *The encyclopedia of the French revolutionary and Napoleonic Wars*, str. 314-315.

⁸⁹ Fremont-Barnes, *The encyclopedia of the French revolutionary and Napoleonic Wars*, str. 314-315.

⁹⁰ Grupa autora, *Povijest 13*, str. 108.

⁹¹ Fremont-Barnes, *The encyclopedia of the French revolutionary and Napoleonic Wars*, str. 314.

⁹² Grupa autora, *Povijest 13*, str. 108.

sveučilišta, a nije se moglo niti osnovati nove bez njegove potvrde. Također, ta centralizacija kontrole nad obrazovanjem je značila i postrožavanje kontrole nad nastavnicima u pogledu odijevanja, plaće i discipline.⁹³

8. USPOSTAVLJANJE NOVOG PLEMSTVA

Plemići koji su postojali tijekom *ancien régimea* su izgubili svoja prava i titule tijekom Revolucije, ali nisu izgubili zemlju. Mnogo je plemića podržalo Napoleonov državni udar iz 1799. godine jer su u prethodnom razdoblju morali biti pritajeni. Nakon preuzimanja vlasti Napoleon je smatrao da stabilnost postrevolucionarne Francuske zahtijeva davanje određenih ustupaka nekadašnjem plemstvu. Stoga je tijekom Konzulata plemićima koji su emigrirali tijekom Revolucije dopušten povratak u zemlju pod uvjetom da podupiru režim.⁹⁴

Odmah po uspostavljanju, velik broj plemića je postao dio uprave režima. Povećanje broja aristokrata u prefekturama je imalo funkciju carskog širenja u novostvorenim departmanima u nefrancuskim područjima gdje su upravo aristokrati preuzimali dužnost, a režim se na njih mogao osloniti.⁹⁵

Cambaceres, Napoleonov blizak suradnik, je 1808. godine predložio Senatu zakon o utemeljenju novih titula vojvoda, grofa, baruna i viteza. Pritom je prikazao nove titule kao nagrade za izuzetno obavljanje službi i istaknuo kako je to najbolji način da se iskorijeni prestiž starog, privilegiranog plemstva koje nije dobilo titulu na temelju načela meritokracije.⁹⁶ Stoga je te 1808. godine Napoleon stvorio novo carsko plemstvo uspostavivši hijerarhiju vojvoda, grofova, baruna i vitezova. Oko 58% novog plemstva je proizlazilo iz buržoazije, 20% iz narodne klase, a 22% iz starog plemstva. Glavni Napoleonov cilj koji se krio iza uspostavljanja novog plemstva je bila želja da se nagradi lojalnost sljedbenika, kao i izgradi tijelo potpore za buduću dinastiju Bonaparte koju je Napoleon priželjkivao. Također, cilj je bilo i sprječavanje starog plemstva da nakon uspostavljanja Carstva 1804. koriste svoje grbove i naslove što su mnogi činili.⁹⁷

⁹³ Fremont-Barnes, *The encyclopedia of the French revolutionary and Napoleonic Wars*, str. 315.

⁹⁴ Dwyer, P. G., *Napoleon and Europe*, str. 70.

⁹⁵ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 71.

⁹⁶ Dwyer, P. G., *Napoleon and Europe*, str. 71.

⁹⁷ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 150.

Napoleon je uspostavljanjem carskog plemstva stvorio hijerarhiju državnih službenika, i iako su njihovi naslovi posuđeni iz prethodnih modela plemstva, oni su bili tijesno povezani s funkcijama koje su obavljali u državi, bilo vojnim ili civilnim. Također, plemići u pravilu nisu mogli prenijeti status koji su držali svojoj djeci što je bilo karakteristično za staro plemstvo. Ipak, po načelu primogeniture titula se mogla prenijeti najstarijem sinu samo ako je prethodno uspostavljen majorat, odnosno baština u određenoj vrijednosti kojom se mogla jamčiti određena razina bogatstva kojom je nasljednik mogao održati svoj status. Bile su određene svote koliko je majorat vrijedio ovisno o titulama plemića pa je tako vojvoda morao imati 200 000 franaka, grof 30 000 franaka, barun 15 000 franaka i vitez 3000 franaka.⁹⁸

Nadalje, valja spomenuti i Legiju časti koju je Napoleon utemeljio 1802. godine. Primarna svrha Legije je bilo nagrađivanje vojne službe te je najveći broj nagrađenih dolazio od vojnih lica.⁹⁹ Legija časti izvorno nije trebala imati više od 5000 članova, iako se broj već 1805. godine udvostručio, a do Napoleonovog pada 1814. godine Legija je imala 30 000 članova. Također, kada je stvoreno novo plemstvo 1808. godine, svi plemići su bili inkorporirani u Legiju časti u najniži stupanj, odnosno dobili su titulu viteza.¹⁰⁰

9. UNUTARNJA SIGURNOST, REPRESIJA I CENZURA

Dwyer se poziva na povjesničara Howarda Browna koji je za Napoleonov režim skovao naziv *liberalni autoritarizam* kako bi se izbjegle pretjerane konotacije o policijskoj državi. U *liberalnom autoritarizmu* građanska i politička prava ne stoje na putu očuvanja društvenog poretka u doba krize, ali liberalni pravni sustav postavlja određena ograničenja policijskom aparatu. S obzirom da je naglašena važnost nadzora i regulatorne kontrole u održavanju javnog reda, Brown Napoleonovu Francusku naziva i sigurnosnom državom. Unatoč Dwyerovim rezervama prema definiranju oblika režima kao policijske države, sigurno je kako je ministar opće policije imao veliki utjecaj i moć u radu francuske vlade.¹⁰¹

Na čelu Ministarstva opće policije je do 1810. godine bio Joseph Fouché. Prefekti, podprefekti i gradonačelnici su obnašali policijske funkcije u svojim departmanima i komunama te su bili pod nadzorom Ministarstva policije. Osim toga, mjesta i gradovi su imali

⁹⁸Doyle, W., *France and the age of Revolution*, str. 151.

⁹⁹Dwyer, P. G., *Napoleon and Europe*, str. 5.

¹⁰⁰Doyle, W., *France and the age of Revolution*, str. 154.

¹⁰¹Dwyer, P. G., *Napoleon and Europe*, str. 79-80.

policijske komesare koji su bili odgovorni gradonačelnicima. Kako bi se olakšala djelatnost policije, Ministarstvo je podijelilo Carstvo u četiri policijska okruga 1804. godine. Prvi okrug je obuhvaćao sjeverni, zapadni i dio istočnog dijela Francuske, drugi okrug je obuhvaćao jug Francuske i dio istoka, treći okrug su činili talijanski departmani, a četvrti okrug je činio Pariz i predgrađe.¹⁰²

S obzirom da je Fouche imao veliku moć, Napoleon je nastojao razbiti njegov monopol nad obavještajnom službom pomoću drugih policijskih snaga. Fouche stoga nije imao kontrolu nad vojnom policijom, žandarmerijom i sigurnosnom službom carske kuće. Dopuštanjem i poticanjem natjecanja između više konkurentskih snaga vlast je nastojala spriječiti da ijedna od njih postane previše snažna. Unatoč tome, Fouche je Napoleonu bio potreban te je bez njega sigurnost države bila osuđena na propast. Naime, Fouche je bio dvaput otpušten, a u oba slučaja je njegova odsutnost ozbiljno ugrozila vlast. Tijekom prvog izbijanja 1802. godine je izbila rojalistička urota, a tijekom drugog izbijanja 1810. godine su rojalisti objavili kako je Napoleon umro u Rusiji nadajući se kako će u sveopćoj zbrci koju su uzrokovali preuzeti vlast.¹⁰³ Osim toga, 1800. i 1801. godine se dogodio niz neuspješnih atentata na Napoleona, a 1802. godine su časnici republikanske vojske širili lažne pamflete protiv prvog konzula. Treba spomenuti i urotu Midi od 1809. do 1813. godine kojom se nastojalo podignuti narodni ustanak u južnoj Francuskoj. Za sigurnost države je veliki problem predstavljalo i razbojništvo koje je bilo kombinacija kriminalnih motiva i političkog nezadovoljstva. Režim je nastojao suzbiti takve urote i razbojništva policijskim mjerama.¹⁰⁴

S obzirom da su žandari, uhode, agenti i prijeki sudovi provodili nasumična uhićenja, preventivno zatvarali ljude, slali ih u unutarnji egzil ili deportirali, Napoleonova policija i pravosudne represivne strukture su bile na lošem glasu. Najgori slučaj represije se dogodio na početku vladavine Konzulata kada je 130 neojakobinaca lažno optuženo i osuđeno zbog postavljanja bombe u ulici Nicaise 1800. godine, a od njih je 94 deportirano prilikom čega su podlegli bolestima i umrli.¹⁰⁵ Unatoč tome, treba spomenuti kako je broj političkih zatvorenika bio manji za vrijeme Napoleona nego za vrijeme Konventa. Primjerice, 1812. godine je Francuska imala 30 milijuna stanovnika i 2500 političkih zatvorenika u koje su spadali špijuni, strani agenti, rojalistički pobunjenici i razbojnici. Još tri do četiri tisuće

¹⁰² Isto, str. 80-81.

¹⁰³ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 118-119.

¹⁰⁴ Dwyer, P. G., *Napoleon and Europe*, str. 82-83.

¹⁰⁵ Englund, *Napoleon - politički život*, str. 342.

političkih protivnika režima su bili u unutarnjem izgnanstvu što znači da su morali napustiti dom i preseliti na neko daljnje mjesto unutar Francuske.¹⁰⁶

Tajne agente se financiralo iz Ministarstva policije, ali ta sredstva nisu bila uvijek dovoljna, pogotovo prema kraju Napoleonove vlasti kada se nezadovoljstvo u narodu povećalo. Često su prefekti tajne agente financirali vlastitim novcem. Glavna zadaća tajnih agenata je bila prisluškivanje razgovora u kafićima i tavernama, a policija je očekivala i od vlasnika kafića da špijuniraju svoje mušterije. Ipak, vlasti su nastojale ne reagirati burno te su često izdavali samo upozorenja da prijestupnici budu diskretniji u budućnosti. Ipak, bilo je vrlo teško uhvatiti prijestupnike koji su objavljivali plakate na javnim mjestima, a veliki izazov je predstavljalo i praćenje glasina čijim se širenjem nastojalo potkopati povjerenje građana u Napoleona i režim. Osim toga, vlast je zabranjivala i kazališne predstave s kontroverznim temama kako bi se spriječila negativna reakcija publike.¹⁰⁷

Režim je bio svjestan velike moći koju je tisak imao te je Napoleon smatrao kako novine trebaju širiti vladine stavove, odnosno služiti državnim interesima. Stoga je Napoleon nastojao urednike novina učiniti podložnima režimu, a ukoliko bi se oglušili na njegove zahtjeve dodijelio bi časopisima službenog cenzora te su ti časopisi, kao što su primjerice bili *Journal des Debats* i *Gazette de France*, morali davati plaću dodijeljenom cenzoru.¹⁰⁸ Kada su novine *La Mercure de France* 1807. godine objavili članak u kojemu su neizravno Napoleona prikazali kao zloglasnog rimskog cara Nerona, Napoleon je naredio zabranu izlazenja tih novina na tri mjeseca. Strože mjere su uvedene 1811. godine kada je u Carstvu nastupila kriza te je tada u Parizu samo četiri lista smjelo izlaziti, a prije tiskanja su sav materijal morali predati cenzorima na kontrolu. Od 1811. do 1813. godine je uslijedilo razdoblje najgoreg suzbijanja slobode tiska u Francuskoj sve do uspostavljanja Višijskog režima kada je Francuska bila marionetska država Trećeg Reicha. Ipak, 1813. i 1814. godine je situacija popustila jer je režim posrnuo pod teškim udarcima vojnih poraza te su novine počele slobodno izvještavati o događajima.¹⁰⁹

S druge strane, cenzuriranje književnosti je bilo puno blaže, ali od pisaca se svejedno očekivalo da svojom umjetnošću i utjecajem podupiru državu. Cenzura knjiga je imala tri cilja: zaštititi ugled režima, ublažiti sve reference na revolucionarnu prošlost Francuske i izbjeći onaj materijal koji bi mogao uvrijediti francuske međunarodne saveznike. Međutim,

¹⁰⁶ Isto, str. 342-343.

¹⁰⁷ Dwyer, P. G., *Napoleon and Europe*, str. 85-88.

¹⁰⁸ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 120-121.

¹⁰⁹ Englund, *Napoleon - politički život*, str. 340-341.

državni nadzor nije bio samo nad piscima već i nad tiskarima, izdavačima i knjižarima. Godine 1810. i 1811. je smanjen broj legalno aktivnih tiskara, a licencu za rad su mogli dobiti samo uz prethodnu prisegu na lojalnost državi, dobre preporuke i potvrdu o dobrom ponašanju. Također, morali su objaviti detaljne pojedinosti o radovima koje su namjeravali proizvoditi te unaprijed poslati kopiju generalnom direktoru na odobrenje. Popis svih odobrenih radova redovito je objavljivan u publikaciji *Bibliographie de l'Empire français*.¹¹⁰

10. ZAKLJUČAK

Ovim završnim radom sam nastojala postići što precizniju sliku o naravi Napoleonovog režima tijekom razdoblja Konzulata i Carstva. Kronološki su prikazane reforme i promjene u unutarnjoj politici kao i povodi za njihovo provođenje. Došla sam to zaključka kako je Napoleonovu vladavinu obilježilo balansiranje između ideala koji su proizašli iz starog poretka, iz Revolucije i iz razdoblja nakon nje. Stoga je prethodno razdoblje francuske povijesti imalo veliki utjecaj na Napoleonovu kasniju politiku. To je utjecalo i na sam ustroj države koji se za vrijeme Napoleona uvelike oslanjao na političke strukture i političke ličnosti koje su postojale u prethodnom razdoblju, na vrste poreza koji su „preuzeti“ od starog poretka i na plemstvo koje je, iako preuređeno, predstavljalo oslonac režimu.

Tijekom Konzulata i Carstva su provedene brojne reforme u francuskoj državnoj upravi i građanskom životu. Kao najvažnije izdvajam konkordat s papom kojim je provedena sekularizacija Francuske u kojoj se Crkva više nije mogla miješati u politiku, reformu školstva uspostavljanjem liceja čime je obrazovanje postalo standardizirano, rješavanje problema postojanja višestrukih pravnih sustava uspostavljanjem jedinstvene pravne doktrine za cijelu Francusku te rješavanje nepravednog oporezivanja uvođenjem nacionalnog katastra. Građanskim zakonikom su u Francuskoj postavljeni temelji novog društvenog poretka kojega je stvorila Francuska Revolucija, a kojim je garantirana osobna sloboda, privatno vlasništvo i pravna jednakost. O njegovoj važnosti govori činjenica da je utjecao na pravne sustave drugih zemalja, pa čak i onih koji nisu bili u izravnom dodiru s Francuskom. Centralizacija administracije je počela još tijekom Francuske revolucije, a Napoleon ju je tijekom svoje vlasti dovršio i stabilizirao. Vlada je imala kontrolu nad upravno – teritorijalnim jedinicama,

¹¹⁰ Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, str. 121,122 i 124.

odnosno departmanima, a departmani i centralizacija središnje vlasti je u Francuskoj opstala do danas.

Smatram kako je Napoleonov najvažniji doprinos na području unutarnje politike ujedinjenje Francuske, nakon dugog razdoblja njezine rascjepkanosti uzrokovane Revolucijom, kroz provođenje reformi i centralizaciju zemlje. Iako je Napoleon učvrstio svoj režim kroz represiju, uspostavljanje nasljedne linije nasljeđivanja vlasti te korištenje vojne sile, što je karakteristično za monarhijski oblik vlasti koji je stoljećima vladao u Europi, Francuska je kroz Napoleonove liberalne reforme modernizirana čime je zauvijek završilo razdoblje starog poretka.

11. LITERATURA

- Atkin, N., & Tallett, F., *Priests, prelates and people: a history of European Catholicism since 1750.*, Bloomsbury Publishing, 2003.
- Bertoša, Slaven, *Svjetska povijest modernog doba s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*, Profil international, Zagreb, 2004.
- Doyle, W., *France and the age of Revolution: regimes old and new from Louis XIV to Napoleon Bonaparte (Vol. 91)*, IB Tauris, 2013.
- Dwyer, P. G., *Napoleon and Europe*, Routledge, 2014.
- Englund, Steven, *Napoleon - politički život*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2008.
- Fremont-Barnes, G. (Ed.), *The encyclopedia of the French revolutionary and Napoleonic Wars: a political, social, and military history (Vol. 1)*. Abc-Clio Incorporated, 2006.
- Goubert, P., *The course of French history*, Routledge, 2002.
- Grupa autora, *Povijest 13: Napoleon, restauracija i revolucionarna kretanja (1800-1848)*, Zagreb, 2008.
- Horn, Alistair, *Napoleonovo doba*, Alfa, Zagreb, 2009.
- Lyons, M., *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution (Vol. 1)*., Basingstoke: Macmillan, 1994.
- Price, R., *A concise history of France*, Cambridge University Press, 2014.
- Shek Brnardić, T., *Prijevod Napoleona katekizma (1806.) u Dalmaciji i Ilirskim pokrajinama, 1. dio. Crkva u svijetu: Crkva u svijetu, 56(1), 7-31.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2020.
- Velika ilustrirana povijest svijeta, sv. XIV.*, Opatija: Otokar Keršovani, 1978.